

A Comparative Study of High School Entrepreneurship Education in Selected Countries and Providing Solutions for the Iranian Education System

Leila khodabandeh¹

1. Master and head of the recruitment and admission department of the technology units, lkhodabande@istt.ir

Article Info	ABSTRACT
<p>Article type: Research Article</p> <p>Article history: Received: 2021.02.07 Revised: 2021.05.30 Accepted: 2021.06.23</p> <p>Keywords: Entrepreneurship Education, Curriculum, Students</p>	<p>Entrepreneurship education has a significant impact on the success of entrepreneurship and consequently on the economic development of societies. The purpose of entrepreneurship education is to cultivate entrepreneurial skills and characteristics. By cultivating these skills at a younger age, we can have capable, creative and innovative young people in all social, cultural, political and economic dimensions in the future. By cultivating these skills at a younger age, we can have capable, creative and innovative young people in all social, cultural, political and economic dimensions in the future. While, inappropriate education in entrepreneurship can fade entrepreneurship characteristics in this age. For this reason, it is very helpful to study the educational programs of developed countries and imitate their programs. The main purpose of this article is to review the entrepreneurship education programs in high school from the three aspects of background, culture and education in selected countries and to provide a model for Iran, which was done by comparative method in selected countries. The statistical population of the study is the United States, Germany, Austria, and Australia. Some of these countries have high rates of high school entrepreneurship programs, according to the World Entrepreneurship Watch 2020. Some of these countries have high rates of high school entrepreneurship programs, according to the World Entrepreneurship Watch 2020. Canada and the United States have taken good steps in this direction, including: conducting entrepreneurship projects with financial support, training trainers to train entrepreneurial students, teaching how to start a business in a practical way, and interacting effectively with entrepreneurs. By reviewing and studying the programs of selected countries, suggestions are also provided for the development of a high school entrepreneurship education program for Iran.</p>

Cite this article: khodabandeh, Leila. (2021). A comparative study of high school entrepreneurship education in selected countries and providing solutions for the Iranian education system. *Journal of Innovation Ecosystem*, 1 (3), 21-38. DOI: 10.22111/INNOECO.2021.37236.1012

Khodabandeh, Leila

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

مطالعه تطبیقی آموزش کار آفرینی دوره متوسطه در کشورهای منتخب و ارائه راهکارهایی برای نظام آموزشی ایران

خدابنده، لیلا^۱

۱. کارشناسی ارشد و رئیس اداره جذب و پذیرش واحدهای فناوری شهرک، lkhodabande@istt.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۱۹</p> <p>تاریخ ویرایش: ۱۴۰۰/۰۳/۰۹</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۰۲</p> <p>واژه‌های کلیدی: آموزش کارآفرینی، برنامه درسی، دانش آموزان،</p>	<p>آموزش کارآفرینی اثر قابل توجهی در موفقیت کارآفرینی و به تبع آن در توسعه اقتصادی جوامع دارد. هدف از آموزش کارآفرینی، پرورش مهارت‌ها و ویژگی‌های کارآفرینانه است. با پرورش این مهارت‌ها در سنین پایین‌تر، می‌توان در آینده، جوانانی توانمند، خلاق و نوآور در تمامی ابعاد اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی داشت. برنامه‌های آموزشی نادرست سبب کم‌رنگ‌شدن ویژگی‌های کارآفرینی در این سنین می‌شود؛ به همین دلیل مطالعه برنامه‌های آموزشی کشورهای توسعه‌یافته و الگوبرداری از برنامه‌های آنان بسیار کمک‌کننده است. هدف اصلی مقاله، بررسی برنامه‌های آموزش کارآفرینی در دوره متوسطه از جنبه سه بُعد زمینه‌سازی، فرهنگ‌سازی و آموزش در کشورهای منتخب و ارائه الگو برای ایران است که با روش تطبیقی در کشورهای منتخب انجام شد. جامعه آماری تحقیق کشورهای آمریکا، آلمان، اتریش و استرالیا هستند. برخی از این کشورها براساس گزارش سازمان دیده‌بان جهانی کارآفرینی سال ۲۰۲۰، نرخ بالایی در برنامه‌های آموزش کارآفرینی در دوره متوسطه دارند. کشورهای کانادا و آمریکا اقدامات خوبی در این راستا انجام داده‌اند؛ از جمله: انجام پروژه‌های کارآفرینی همراه با حمایت مالی، تربیت مربیان در جهت آموزش دانش‌آموزان کارآفرین، آموزش نحوه راه‌اندازی یک کسب‌وکار به صورت عملی و تعامل مؤثر با کارآفرینان. با بررسی و مطالعه برنامه کشورهای منتخب، پیشنهادهایی در جهت تدوین برنامه آموزش کارآفرینی مقطع متوسطه برای ایران نیز ارائه می‌شود.</p>

استناد: خدابنده، لیلا. (۱۴۰۰). ارزیابی موانع فعالیت‌های کارآفرینانه زنان در شهرستان زاهدان. *زیست‌بوم نوآوری*، ۳(۱)، ۲۱-۳۸.
DOI: 10.22111/INNOECO.2021.37236.1012

© خدابنده، لیلا

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان

مقدمه

در حال حاضر سیر تحولات جهانی، کارآفرینان را در خطمقدم توسعه فناوری و توسعه اقتصادی قرار داده است (احمدپور و مقیمی، ۱۳۸۵). تجربه موفقیت آمیز اغلب کشورهای پیشرفته و نیز برخی از کشورهای در حال توسعه در عبور از بحران‌های اقتصادی به واسطه توسعه کارآفرینی در آن کشورها، موجب شده تا سایر کشورها نیز برای کارآفرینی، کارآفرینان و شکل‌گیری کسب و کارهای نوآورانه اهمیت خاصی قائل شوند. با توجه به پدیده جهانی شدن اقتصاد، برخی عقیده دارند که «بازارهای جهانی فردا در اختیار شرکت‌هایی است که به ریسک‌پذیری کارآفرینانه بها می‌دهند و برای گسترش سرمایه‌های فکری خود در حد کلان سرمایه‌گذاری می‌کنند، در بالندگی فردی پرتلاش هستند و در تعیین استراتژی‌ها، شرایط محیطی را مدنظر قرار می‌دهند.» بر همین اساس، توسعه کارآفرینی از جنبه‌های گوناگون مدنظر قرار گرفته است. آموزش، یکی از جنبه‌های مهم در گسترش کارآفرینی است که مورد توجه ویژه‌ای واقع شده است.

سازمان دیده‌بان جهانی کارآفرینی، توسعه کارآفرینی را افزایش تمایل، قصد و اقدام به فعالیت‌های کارآفرینانه معنا می‌کند. تأثیر آموزش و پرورش از بُعد فرهنگی و اجتماعی نیز قابل طرح است؛ بدین معنا که آموزش و پرورش در جوامع سبب تغییر نگرش‌های فرهنگی و اجتماعی می‌شود که این تغییرات به نوبه خود سبب هموارتر شدن راه رشد و به‌ویژه توسعه اقتصادی خواهد شد؛ بنابراین می‌توان گفت بسترسازی آموزش کارآفرینانه در فضای مدرسه، علاوه بر اثر بر توسعه آموزش کارآفرینی در کشور، مشروعیت پذیرش فرهنگی و اجتماعی کارآفرینی را نیز ارتقا خواهد داد (رازبان، ۱۳۸۹).

آموزش کارآفرینی یک فرایند یادگیری همیشگی است که از دبستان آغاز و تا سطوح بالاتر از جمله سطوح آموزشی بزرگسالان ادامه پیدا می‌کند. مدرسان با استفاده از چارچوب استانداردهای ملی آموزش کارآفرینی و شاخص‌های عملکرد حامی آن‌ها می‌توانند اهداف مناسبی را برای خود تعیین و فعالیت‌های آموزشی و روش‌های ارزیابی مطابق آن را طراحی کنند. دانش آموزان نیز با استفاده از این چارچوب در فعالیت‌های آموزشی چالش‌برانگیزتری شرکت خواهند کرد و بدین ترتیب به تجربیاتی دست خواهند یافت که بینش آنان را در کشف و ایجاد فرصت‌های کارآفرینی تقویت می‌کند و آنان را قادر می‌سازد کسب و کار مستقل خود را با موفقیت راه‌اندازی و مدیریت کنند و از این فرصت‌ها به‌خوبی بهره‌گیرند.

امروزه حدود دوسوم از کشورهای اروپایی وارد طرح آموزش کارآفرینی با نام موفقیت جوانان - کسب و کارهای جوان (۲۰۱۱) شده‌اند و کمیسیون آموزش کارآفرینی اروپا در راستای حمایت و توسعه آموزش کارآفرینی با هدف افزایش خلاقیت و نوآوری تا سال ۲۰۲۰ برنامه‌های خود را در تمام سطوح آموزش و پرورش از جمله دبیرستان آغاز کرده است (سبزه، ۱۳۹۴)؛ بنابراین بررسی رویکردهای آموزش کارآفرینی جوانان در کشورهای دیگر در این حوزه می‌تواند کمک بزرگی به تعیین رویکرد مناسب در کشور باشد.

اهمیت و ضرورت آموزش کارآفرینی در دوره متوسطه

تحقیقات مختلفی در زمینه آموزش کارآفرینی در نظام آموزشی صورت گرفته است که این موضوع را از جوانب مختلف مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج این تحقیقات بر این نکته تأکید داشته که کارآفرینی فرایندی اکتسابی است و بهترین زمان برای آموزش مهارت‌های مختلف کارآفرینی، دوران آموزش‌های اولیه در مدرسه است (سبزه، ۱۳۹۴).

از آنجا که مدارس سنگ‌بنای آموزش هستند، توجه به این دوره اهمیت ویژه‌ای دارد. محتوای کتاب در ذهن دانش‌آموزان اولین نقوش هستند که بر یک لوح صاف و سفید نقش می‌بندد. دانش‌آموزان با خواندن این کتاب‌ها نسبت به آداب و رسوم، فرهنگ و تمدن و بسیاری از مهارت‌های پایه آشنا می‌شوند؛ بنابراین از یک فارغ‌التحصیل مدرسه‌ای انتظار می‌رود، علاوه بر تسلط یافتن به دانش رو به تزاید مدرسه، رفتار متناسب با شرایط اجتماع و درست زندگی کردن را بیاموزد. روش‌های فعلی آموزش در جهت تربیت دانش‌آموزان خلاق و مسئله‌گرا ناکارآمد بوده است و همچنین در این برهه از زمان جامعه به دانش‌آموختگان کارآفرین نیاز دارد؛ چراکه نیاز مشاغل آینده به افراد دارای مهارت بیشتر و کارآمد بالاتر است. مقطع دبیرستان دورانی است که مسیر آینده شغلی جوانان را مشخص می‌کند. آموزش این گروه هدف نقش بسزایی در به‌وجودآوردن جامعه‌ای کارآفرین خواهد داشت. در مرحله دبیرستان است که دانش‌آموزان نیاز به تکمیل کسب مهارت‌های شخصی و غیرحرفه‌ای دارند؛ مهارت‌هایی مانند کار تیمی، ارتباطات و کار پروژه‌ای که در زندگی حرفه‌ای آینده آنان موردنیاز خواهند بود. همچنین طی دوره متوسطه، دانش‌آموزان شروع به تفکر درباره شغل آینده خود می‌کنند؛ بنابراین قرارگرفتن در معرض برنامه‌های آموزشی کارآفرینی و خودمفهوم کارآفرینی در این مرحله می‌تواند بیشترین تأثیر را داشته باشد و بالاخره در این دوره، دانش‌آموزان هنوز امکان این را دارند که تجربه کنند، اشتباه کنند و راه خود را پیدا کنند، بدون اینکه فشار زیادی روی آن‌ها وارد شود. برگزاری دوره‌های کارآفرینی در دوره متوسطه می‌تواند زمینه شکوفایی شدن استعدادها را فراهم سازد. ذهنیت کارآفرینی باید در ذهن نوجوانان و جوانان دانش‌آموز کاشته شود.

تریشیا گراناتا، مدیر اجرایی شبکه آموزش کارآفرینی^۱ یا NFTE می‌گوید: «بسیاری از جوانان به‌طور طبیعی روحیه کارآفرینی دارند. اکثر آن‌ها ایده‌های بزرگی در ذهن دارند، اما فاقد مهارت‌های فنی لازم برای اجرایی کردن این ایده‌ها هستند. ما می‌توانیم چیزهایی به آن‌ها بیاموزیم تا مطمئن شویم روحیه ذاتی کارآفرینی آن‌ها به هدر نرفته است.» برنامه‌های آموزش کارآفرینی باعث می‌شود دانش‌آموزان کارآفرینانه فکر کنند؛ یعنی به دنبال مشکلات باشند و راه‌حلی برای آن‌ها بیابند. داشتن این رویکرد، فارغ از اینکه این افراد در آینده شرکت خودشان را تأسیس کنند، کارمند شرکت دیگری شوند یا بخواهند مشکلی اجتماعی را حل کنند، در زندگی اجتماعی به آن‌ها کمک خواهد کرد. مهم نیست آن‌ها چه شغلی را انتخاب می‌کنند، بلکه چیزی که اهمیت دارد این است که از نگاه یک کارآفرین به دنیا بنگرند.

وجود کارآفرین در اقتصاد دانش‌مدار امروزی ضرورتی حیاتی است و بارها توسط صاحب‌نظران مختلف، این ضرورت تصدیق شده‌است؛ به‌همین دلیل آموزش کارآفرینی به شکل‌های مختلف و در سطوح تحصیلی گسترده‌ای افزایش یافته است. در این روش، سیستم آموزشی باید با توجه به نیازهای جاری جامعه پاسخگو باشد (بهمنی و همکاران، ۱۳۹۸).

روشی پژوهش

جامعه آماری این تحقیق پنج کشور آمریکا، کانادا، آلمان، اتریش و استرالیا با استفاده از شیوه نمونه‌گیری هدفمند به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. علت انتخاب این کشورها وضعیت آن‌ها از نظر تأثیر برنامه‌های آموزش کارآفرینی در دبیرستان بر راه‌اندازی کسب‌وکار براساس گزارش (۲۰۲۰) سازمان دیده‌بان جهانی کارآفرینی^۱ است. این کشورها برنامه‌های آموزشی مختلفی برای گروه هدف دبیرستان پیاده‌سازی کرده‌اند و اطلاعات آن‌ها قابل دسترس است و از وضعیت اقتصادی مناسبی نیز برخوردار هستند. برنامه‌های آموزش کارآفرینی در این کشورها در سه بُعد مورد بررسی قرار گرفت: بُعد زمینه‌سازی شامل اقدامات دولت، نهادهای ذی‌ربط و مسئولان مربوط در جهت فراهم کردن بستری مناسب برای ایجاد، رشد و توسعه کارآفرینی است. بُعد فرهنگ‌سازی اقداماتی است که باعث می‌شود دانش‌آموزان فرهنگ لازم را در خصوص کارآفرینی در همان دوران تحصیل دریافت کنند. بُعد آموزش برنامه‌ها و فعالیت‌هایی است که در راستای آموزش کارآفرینی و نحوه راه‌اندازی یک کسب‌وکار برای دانش‌آموزان در مدارس انجام می‌شود. سازمان دیده‌بان جهانی جم در گزارش ۲۰۲۰ خود (جدول ۸، صفحات ۲۲۲-۲۲۵) تأثیر آموزش کارآفرینی در مقطع دبیرستان را بر راه‌اندازی و مدیریت کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در کشورهای مختلف بررسی کرده‌است: جدول ۱، سرانه تولید ناخالص داخلی، شاخص جهانی کارآفرینی GEI^۲ و میزان تأثیر این برنامه‌ها در کشورهای منتخب را نشان می‌دهد. شاخص جهانی کارآفرینی GEI یک اندیکاتور (نماگر) تألیفی است که سلامت اکوسیستم کارآفرینی در یک کشور را از طریق اندازه‌گیری کیفیت کارآفرینی و میزان و عمق پشتیبان‌های اکوسیستم کارآفرینانه ارزیابی می‌کند (گزارش دیده‌بان جهانی کارآفرینی در سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹).

جدول ۱. وضعیت کشورهای منتخب در شاخص‌های تعیین‌شده

کشور	جمعیت	سرانه تولید ناخالص داخلی (دلار)	شاخص جهانی کارآفرینی	تأثیر برنامه‌های آموزش کارآفرینی در دبیرستان بر راه‌اندازی کسب‌وکار
آمریکا	۳۲۷,۴۰۰,۰۰۰	۶۲/۸۷,۰۰۰	۷۳/۲۱	۳/۹۲
آلمان	۸۲,۹۰۰,۰۰۰	۵۲/۳۹,۰۰۰	۶۵/۹	۲/۷۱
کانادا	۳۷,۰۰۰,۰۰۰	۴۹/۶۹,۰۰۰	۷۹/۲	۴/۲۸

۱. GEM: Global Entrepreneurship Monitor

۲. Global Entrepreneurship Index

*	۶۶	۵۳،۷۶۴	۸،۹۰۲،۶۰۰	اتریش
۳/۷۵	۷۵/۵	۵۲/۳۸،۰۰۰	۲۵،۲۰۰،۰۰۰	استرالیا
۲/۹۸	۲۶/۸	۱۹/۳۸،۰۰۰	۸۲،۴۰۰،۰۰۰	ایران

* این شاخص برای کشور اتریش در گزارش ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ سازمان دیده‌بان جهانی کارآفرینی موجود نبود.

بررسی برنامه‌های آموزش کارآفرینی در کشور کانادا

از آنجایی که وظیفه رسیدگی و نظارت بر حوزه آموزش در کشور کانادا به‌طور کامل در حوزه اختیارات استان‌های کشور قرار دارد؛ از این‌رو هیچ‌گونه نظام آموزشی فدرالی در این کشور وجود ندارد. به‌دیگر سخن، نوعی تعهد ملی نسبت به حوزه آموزش در این کشور به‌چشم‌می‌خورد. رشته یا درس کارآفرینی به‌منظور تسریع توسعه روح کارآفرینی از طریق اکتساب دانش و توسعه مهارت‌های کارآفرینی و نگرش‌ها طراحی شده‌است. این کشور برنامه‌ها و اقدامات بسیار خوبی برای آموزش کارآفرینی در ابعاد زمینه‌سازی، فرهنگ‌سازی و آموزش پیاده‌سازی کرده‌است. خلاصه‌ای از این اقدامات به شرح زیر است:

زمینه‌سازی

پاداش و کمک مالی به دانش‌آموزان و گاه‌آرائه پروژه به‌عنوان کارفرما به دانش‌آموزان.

تکمیل پرونده کمک‌های مالی توسط دانش‌آموزان. در این پرونده، آن‌ها هویت، علاقه‌های آکادمیک، سرگرمی‌ها و استعدادهای خود را مشخص می‌سازند. سپس به دانش‌آموزان اطلاعات مفصلی در مورد بورس‌ها، کارورزی‌ها، وام‌هایی که متناسب با شرایط آن‌ها باشد، داده می‌شود. حداقل ۱۵ فرصت در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد.

برنامه مشارکت جوانان کانادا و برنامه خدمات جوانان کانادا. این برنامه‌ها همکاری میان کارفرمایان، انجمن‌ها و آموزش‌دهندگان را برای ارائه آموزش کلامی همراه با کار به افراد ۱۵ تا ۲۴ ساله مورد حمایت قرار می‌دهد؛ یعنی افرادی که به دنبال آموزش یا رسیدن به سطح آمادگی برای کار هستند.

حمایت مالی توسط بانک توسعه کسب‌وکارهای کانادا از کارآفرینان بالفعل و بالقوه و مشاوره به کارآفرینان در خصوص مدیریت مالی.

تهیه بانک اطلاعاتی کسب‌وکارها، وزارت صنایع کانادا بانک اطلاعاتی کسب‌وکارها را بر روی اینترنت راه‌اندازی کرده‌است که طیف وسیعی از اطلاعات تجاری، فنی و مدیریتی بر روی آن در دسترس کارآفرینان قرار می‌گیرد.

فرهنگ‌سازی

برگزاری اجلاسی برای دانش‌آموزان با کارآفرینان با هدف: این برنامه آگاه‌کردن دانش‌آموزان از اهمیت شبکه‌ها و برقراری شبکه در زندگی است. کارآفرینان همواره علاقه‌مند هستند تا با افراد دیگر و همچنین با یکدیگر در مورد کسب‌وکار خود، تبادل ایده‌ها، یادگیری در مورد پیشرفت‌های جدید در کشورشان صحبت کنند.

برگزاری یک نمایش تجاری کوچک در مدرسه: این نمایش فعالیت‌های زیر را دربرمی‌گیرد که موفقیت و کارآمدبودن آن‌ها اثبات شده‌است: فیلم‌های ویدیویی در مورد کارآفرینی و توسعه محلی، برگزاری اجلاس‌های کوچک توسط کارآفرینان جوان، نمایشی از کالاها و سرویس‌های توسعه‌یافته توسط دانش‌آموزان و درنهایت اختصاص جوایزی برای بازدیدکنندگان. برپایی و تشکیل یک کمیته کارآفرینی در مدارس: کمیته کارآفرینی به‌عنوان منبعی از ایده‌ها به‌شمار می‌رود که در آنجا به بحث در مورد ایده‌ها، تبادل آن‌ها و برنامه‌ریزی در مورد برنامه‌ها می‌پردازند. اعضای این کمیته‌ها، حمایت ساده و کاربردی برای همه پروژه‌های مربوط به کارآفرینی ارائه می‌کنند. آن‌ها همه فعالیت‌ها را هماهنگ می‌کنند.

دعوت یک کارآفرین به کلاس: از آنجایی که کارآفرینی شاید یک مفهوم انتزاعی برای دانش‌آموزان باشد؛ از یک کارآفرین دعوت می‌شود تا در کلاس حضور یابد و به پرسش‌های دانش‌آموزان در مورد مسائل حرفه‌ای، فردی، خانوادگی و زندگی اجتماعی خود پاسخ دهد. کارآفرینان شاید بدون دریافت مبلغی این دعوت را بپذیرند. این فعالیت را در هر زمانی از سال تحصیلی می‌توان انجام داد، زیرا که به بودجه خاصی نیاز ندارد.

بازدید کلاس از یک تجارت و حرفه: این فعالیت توانمندساختن دانش‌آموزان برای مشاهده یک کارآفرین در محل کار و آشنایی با بازار کار است. بازدید از محیط‌های جدید در تعریف علایق و سلیق و استعدادهای دانش‌آموزان کمک می‌کند و شاید جرقه‌ای برای پیشرفت‌های آینده به حساب می‌آید.

روز توسعه آموزش کارآفرینی: این روز فرصت‌های منحصر به فردی برای انجام اقدامات و فلسفه‌های آموزشی و بهبود متدهای آموزشی و معرفی شیوه‌های جدید فراهم می‌آورد. نام روز توسعه شیوه آموزش را «روز کارآفرینی» نامیده‌اند (برادشا، ۲۰۱۰).

آموزش

اجرای یک پروژه کارآفرینی: در این برنامه دانش‌آموزان مهارت‌هایی به‌دست می‌آورند که آن‌ها را قادر می‌سازد تا فعالانه در جامعه خود مشارکت داشته باشند. همچنین به آن‌ها این فرصت را می‌دهد تا از تأثیر اقدامات خود بر جامعه آگاهی یابند. انجام پروژه‌های کارآفرینی، بهترین شیوه برای معرفی دانش‌آموزان به کارآفرینی است.

آماده‌سازی و تهیه نقشه‌ای از تجارت‌ها و کسب‌وکارهای محلی: این برنامه توانمندساختن دانش‌آموزان در این زمینه است که محیط خود را از دیدگاه‌های مختلف مورد ارزیابی قرار دهند. این فعالیت شامل بازدید از همه بخش‌های محیط اطراف زندگی به‌منظور ایجاد فهرستی در تجارت‌ها و کسب‌وکار است.

شرح و بازنمود یک کسب‌وکار و یک کارآفرین: این برنامه دانش‌آموزان را قادر می‌سازد تا به بررسی ویژگی‌های کارآفرینی در عمل بپردازند و همهٔ مراحل در یک پروژه را تجربه کنند. این فعالیت مکمل فعالیت بازدید کلاسی و بازدید از یک تجارت و کسب‌وکار است. این شرح و توضیح درواقع یک دیدگاه شخصی از موضوع و کارآفرین را ارائه می‌کند.

راه‌اندازی یک کسب‌وکار کوچک در مدرسه: هدف این فعالیت آشناکردن دانش‌آموزان دبیرستانی با ارزش‌های کارآفرینی و فهماندن این مطلب به آن‌ها که چنین ارزش‌ها و مقادیری آن‌ها را قادر می‌سازد تا مطالب بیشتری را در مدرسه فراگیرند. شرکت‌کنندگان در موقعیت مشابهی همانند یک کارآفرین قرار می‌گیرند. آن‌ها باید خود به ایجاد برنامهٔ تجاری، متقاعدکردن افراد و دستیابی به بودجه از هیئت‌مدیرهٔ مدرسه بپردازند.

آشنایی با نحوهٔ ایجاد یک تعاونی: این برنامه گزینهٔ عالی برای توسعهٔ روح کارآفرینی دانش‌آموزان و کمک به آن‌ها برای درک معانی واقعی دموکراسی و برابری مطرح می‌شود. مشارکت به همهٔ اعضا به‌طور برابر تعلق دارد. تعداد مالکان و شرکا مهم نیستند؛ بنابراین عضوی با یک سهم از حقوق مشابهی همانند عضوی با چندین سهم برخوردار است (هنسل، ۲۰۰۸).

برگزاری جلساتی با اعضای هیئت‌مدیره: هدف این فعالیت هماهنگ کردن دانش‌آموزان با هیئت‌مدیره‌ها در اکثر سازمان‌های دولتی و خصوصی است. اعضای این هیئت‌ها باید اصول و دستورالعمل‌های خود را تنظیم کنند.

بررسی برنامه‌های آموزش کارآفرینی دانش‌آموزان در ایالات متحده آمریکا

حضور قدرتمند آموزش کارآفرینی، کلیدی ضروری برای تسریع راه‌اندازی کسب‌وکارهای مخاطره‌آمیز در ایالات متحده است. مرکز کافمن^۱ با همکاری شرکت کیدزوی^۲، حمایت مالی وب‌سایتی را برای کارآفرینان نوجوان برعهده گرفته است. این برنامه‌ها که توسط بنیاد کافمن حمایت شده و توسعه می‌یابند، همواره تحت‌ارزیابی‌های گستردهٔ کیفی و کمی قرار داشته و مطالعات ارزیابی‌کننده به‌طور مستمر حاکی از اثربخشی بالای این برنامه‌ها بوده‌اند. برنامه‌ها و اقدامات این کشور در ابعاد زمینه‌سازی، فرهنگ‌سازی و آموزش را می‌توان به شرح زیر خلاصه کرد:

زمینه‌سازی

کنسرسیوم ملی آموزش کارآفرینی آمریکا نهادی اصلی در آموزش کارآفرینی با سابقهٔ ۲۸ سال فعالیت در این زمینه است که آموزش کارآفرینی را در سطوح K-۱۶ (مقطع ابتدایی تا راهنمایی) و بزرگسال برعهده گرفته دارد. اعضای این کنسرسیوم بر این عقیده‌اند اگر تفکر کارآفرینانه را در مدارس ترویج دهند، در آینده متفکران کارآفرینی خواهند داشت. بدین‌منظور معتقدند برای آشنایی بیشتر دانش‌آموزان با کارآفرینی لازم است مجموعه‌ای از مفاهیم و فعالیت‌های کارآفرینی در برنامهٔ درسی آن‌ها گنجانده شود تا بیش از کارآفرینانه در دانش‌آموزان ایجاد و تقویت شود (بهمنی، آراستی، حسینی، ۱۳۹۸).

۱. Kauffman

۲. kidsway

لایحه قانونی ا.ج.آ. ۱۳۳۱: برای تشویق مدیران بخش‌های آموزش همه ایالت‌های آمریکا برای توسعه کارآفرینی به‌عنوان بخشی از برنامه درسی در مدارس محلی مطرح شده است. (صالحی، صالحی، برادران، ۱۳۸۶).

فرهنگ‌سازی

برنامه‌های شرکت کیدزوی: این شرکت، یک شرکت ملی مادر در زمینه کسب‌وکار جوانان است و با استفاده از برنامه هشت مرحله‌ای خود، سعی دارد دانش‌آموزان را به‌طور سریع در دنیای واقعی کسب‌وکار درگیر کند. آن‌ها در برگزاری برنامه تربیت مربی از طریق کارگاه سه‌روزه دانشگاه در مدارس و برنامه‌های بعد از مدرسه تخصص دارند، سخنران معرفی می‌کنند، اردوهای کارآفرینی ۵ روزه برای دانش‌آموزان و بزرگسالان برگزار می‌کنند، برنامه‌های آموزشی سفارشی از مدرسه تا کار را برگزار می‌کنند، یک کاتالوگ جامع حاوی منابع آموزشی کارآفرینی و کسب‌وکار ارائه می‌دهند، اسپانسر یا حامی مالی اجلاس‌ها برای دانش‌آموزان دبیرستانی هستند، نشریه دو ماهانه کارآفرین جوان را منتشر می‌کنند و یک مسابقه طرح کسب‌وکار با جوایز ۲۰,۰۰۰ دلاری برگزار می‌کنند. همچنین دوره آموزش مهارت‌های رهبری را برای معلمان برگزار می‌کنند (گزارش دیده‌بان جهانی کارآفرینی، ۲۰۱۳).

برنامه تأمین منابع و اطلاعات برای معلمان: کنسرسیوم بین‌المللی آموزش کارآفرینی 'entre-ed' گروهی در اوهایو است که طرفدار آموزش کارآفرینی برای جوانان و بزرگسالان است. این کنسرسیوم، در مورد موضوعاتی که باید در برنامه کارآفرینی جوانان به آن‌ها پرداخت، راهنمای جامعی ارائه داده است. این برنامه برای معلمان، استادان، تهیه‌کنندگان برنامه‌ها و سایر افرادی است که به تمامی دانش‌آموزان در تمامی سنین کمک می‌کنند تا فرصت‌های کارآفرینی را برای خود به‌دست آورند.

برنامه دانش‌پژوهان کارآفرینی: آموزشکده فنی محلی اسپرینگ فیلد به‌خاطر برنامه‌های پیش‌رشد کسب‌وکار دانشجویی و کارآفرینی‌اش در سطح آمریکا شناخته شده است. این آموزشکده با هدف موفقیت دانش‌آموزان در دنیای کسب‌وکار، روش پیگیری را به‌منظور تمرین مهارت‌های عملی فراهم می‌کند و برنامه مهیجی است که آشکارا روح کارآفرینانه را در همه دانش‌آموزانی که در این فعالیت آموزشی منحصر به فرد وارد می‌شوند، می‌پردازند (صالحی، صالحی، برادران، ۱۳۸۶).

برنامه کارآفرین برای یک روز: توجه و تمرکز اولیه برنامه، دانش‌آموزان را در خصوص کارآفرینی و آموزش اقتصاد تعلیم می‌دهد. در این برنامه فراگیران و آموزشگران با هم به آموزشکده می‌آیند و یک روز کامل را در یک محیط یادگیری عالی تعاملی سپری می‌کنند و بر کار گروهی و مفاهیم یادگیری یکپارچه شده تأکید دارند. کارآفرینان محلی و دانش‌آموزی در هر جلسه آموزش حاضر شده و تجاربشان را در خصوص راه‌اندازی شرکت‌هایشان با دانش‌آموزانی کم‌سن‌وسال‌تر به بحث می‌گذارند (صالحی، صالحی، برادران، ۱۳۸۶).

آموزش

برنامه آموزشی تدریس مهارت‌های کارآفرینی: BizWorld یک سازمان غیرانتفاعی در کالیفرنیاست که برنامه آموزشی و داوطلبانه در زمینه مهارت‌های کارآفرینی به دانش‌آموزان ابتدایی و متوسطه ارائه می‌دهد. هدف آن افزایش مهارت‌های کارآفرینی با روش شبیه‌سازی است. دانش‌آموزان و نگرش آن‌ها در مورد کسب‌وکار بعد از شرکت در برنامه براساس نتایج پیش‌آزمون و پس‌آزمون افزایش یافته‌است (گزارش دیده‌بان جهانی کارآفرینی، ۲۰۱۳).

برنامه درسی عملی کارآفرینی و کسب‌وکار: شبکه آموزش کارآفرینی NFTE^۱ آموزش کارآفرینی را به‌خصوص در جوامع کم‌درآمد ارائه می‌دهد.

برنامه‌های نوآورانه کارآفرینی برای اقلیت‌ها: مرکز آموزش، پرورش و کارآفرینی (خطرپذیری) EDTEC یک شرکت آموزش کارآفرینی انتفاعی ملی برای جوانان است. رسالت آن، رسیدگی به نیازهای جوانانی است که در مناطق شهری آمریکا از نظر اقتصادی محروم هستند. برنامه اصلی کارآفرینی این شرکت، دانش‌آموزان را از لحظه شناسایی فرصت تا تهیه یک طرح کسب‌وکار همراهی می‌کند.

بررسی برنامه‌های آموزش کارآفرینی در کشور آلمان

دولت فدرال آلمان برنامه‌های آموزش کارآفرینی مختلفی را برای ایجاد یک محیط مطلوب کارآفرینی در سه بُعد فرهنگ‌سازی، زمینه‌سازی و آموزش طراحی کرده‌است که به قرار زیر است:

زمینه‌سازی

با توجه به اهمیت کارآفرینی در رشد و توسعه اقتصادی، وزارت پرورش کارآفرین در این کشور متولی کارآفرینی است. اجلاس دائمی وزرای فرهنگ، چهارچوب برنامه درسی را تعیین می‌کند که با مقررات آموزش حرفه‌ای دولتی مطابقت دارد. طرح درس برای کلاس‌های عمومی مدارس حرفه‌ای تدوین می‌شود.

اداره کار دولتی آلمان (BA) براساس فصل III قانون مشاوره، معرفی و نیازسنجی آموزش‌های حرفه‌ای برای جوانان و بنگاه‌های اقتصادی بر عهده دارد.

فرهنگ‌سازی

اجرای مسابقه پروژه جوانان: در این پروژه دانش‌آموزان کلاس نهم (یا دانش‌آموزان سال چهارم دبیرستان) یک کسب‌وکار کوچک ایجاد می‌کنند که مدت آن کمتر از یک سال است و از این نظر با موضوعات کارآفرینانه آشنا می‌شوند. به بهترین کسب‌وکار کوچکی که توسط این دانش‌آموزان ایجاد شود، جایزه‌ای اهدا می‌شود.

۱. Network For Teaching Entrepreneurship

آموزش

طرح سیستم دوگانه: این طرح شاید بزرگ‌ترین طرح آموزش دولتی برای دانش‌آموزان دبیرستانی است که در آلمان به مرحله اجرا گذاشته شده است. براساس این طرح اکثر جوانان شانزده‌ساله آلمانی با شرکت‌های محلی قراردادی امضا می‌کنند که به‌طور نیمه‌وقت و با دستمزد پایین مشغول به کار شوند و آن شرکت‌ها نیز متعهد می‌شوند به آن‌ها آموزش در هنگام کار بدهند. این جوانان باقی‌مانده وقت خود را در مدارس دولتی می‌گذرانند و آموزش در این مدارس را با تخصص‌هایی که در شرکت‌ها کسب می‌کنند، در هم می‌آمیزند. وقتی این دوره‌ها به پایان رسید، جوانان مزبور یا به‌طور تمام‌وقت به استخدام شرکت درمی‌آیند و یا دست‌کم در حوزه تخصصی خود اشتغالی دست‌وپا می‌کنند.

پروژه جونیور^۱: دانش‌آموزان در این پروژه یک کسب‌وکار کوچک ایجاد می‌کنند که مدت آن کمتر از یک سال است و از این نظر با موضوعات کارآفرینانه آشنا می‌شوند. در برخی ایالت‌های آلمان از سال ۱۹۹۲، یک گروه کاری صنعتی مدرسه‌ای با همکاری فدراسیون انجمن‌های کسب‌وکار و شماری از گروه‌های کاری ناحیه‌ای ایجاد شده است. این گروه‌ها تبادل اطلاعات و تجارب را بین مدارس و صنعت ارتقا می‌بخشند. فعالیت‌های آن‌ها شامل آموزش معلمان، بازدید، آموزش عملی در زمینه کسب‌وکارها برای دانش‌آموزان و معلمان، کمک به تأسیس شرکت‌ها توسط دانش‌آموزان، یک رقابت با عنوان مدرسه و صنعت موفق با یکدیگر و بازی‌های مدیریتی با عنوان «بازی بازار» و «قله اقتصادی» و مانند آن است (اسکابر، ۲۰۰۹).

انجام پروژه کارآفرینی: برنامه کارآفرینان جوان (YEP) و برنامه آموزش رهبری برای مدیران و مشاوران مدرسه (وول، ۲۰۰۸) در دبیرستان‌های فنی و حرفه‌ای تمام‌وقت، آموزش در بخش‌های حرفه‌ای و تخصصی، میان‌شغلی یا عمومی صورت می‌گیرد یا اینکه به‌صورت درسی جداگانه تدریس می‌شود و این در بین ایالت‌ها و استان‌ها متفاوت است؛ اما اغلب اوقات از طریق انجام پروژه کارآفرینی و برپایی یک مدل از شرکت‌های کوچک تجاری انجام می‌شود. این برنامه آموزشی به‌صورت تمام‌وقت و در برخی مناطق به‌صورت نیمه‌وقت اجرا می‌شود و مهارت‌ها و پیشرفت‌های دانش‌آموزان در زمینه تحصیل و کارآفرینی مرحله به مرحله تحت نظارت قرار می‌گیرد.

بررسی برنامه‌های آموزش کارآفرینی در اتریش

اتریش در زمینه آموزش کارآفرینی در مدارس گام‌های مؤثر و محکمی برداشته است. برنامه‌ها و اقدامات آموزش کارآفرینی در این کشور در ابعاد زمینه‌سازی، فرهنگ‌سازی و آموزش در زیر خلاصه شده است:

زمینه‌سازی

در کشور اتریش به‌جای آموزش‌های تئوریک بیشتر به مباحث مهارتی و تخصصی کارآفرینانه پرداخته شده است؛ مهارت‌هایی از قبیل ابتکار عمل، تفکر انتقادی، خلاقیت و حل مسئله. از سوی دیگر در این کشور در راستای آموزش عملی کارآفرینی به

دانش‌آموزان از ایجاد شرکت‌های مدرسه‌ای با پشتیبانی بخش خصوصی استفاده می‌شود که دانش‌آموزان می‌توانند با استفاده از سیستم آموزشی آموزش در عمل نسبت به تجربه‌کردن آموخته‌ها اقدام کنند.

فرهنگ‌سازی

در اتریش در امر فرهنگ‌سازی چندین اسپانسر برای ارائه آموزش‌های خاص کارآفرینی درگیر برنامه‌هایی هستند؛ از جمله: آموزش کارآفرینی برای نوآوری مبتنی بر مدرسه که مرکز انگیزشی آن وزارت آموزش و پرورش است؛ طرح آموزش کارآفرینی^۱ (IFTE) بخش شبکه اروپایی برای آموزش کارآفرینی که مدیریت آن با اتریش است. استراتژی پیاده‌سازی آموزش کارآفرینی برای مدارس اتریش روبرو شد است و آن‌ها باید راهکارهایی برای یادگیری در خارج از محوطه مدرسه پیدا کنند. شرکت‌ها و نهادهای دولتی و دیگر سازمان‌ها برای آموزش کارآفرینی و یادگیری مفیدتر در خارج از مدرسه انتخاب شده‌اند که دانش‌آموزان در شرایط واقعی زندگی آموزش‌ها را یاد بگیرند.

آموزش

اجرای پروژه آزمایشی برای مدرسه جامع، به نام دبیرستان جدید: در مدارس متوسطه، دانش‌آموزان به دو گروه تقسیم می‌شوند. گروهی برای ورود به بازار کار و گروهی دیگر در مدارس ثانویه به آموزش‌های کامل‌تر می‌پردازند تا مهربای ورود به دانشگاه شوند. در مدارس ثانویه، کارآفرینی بخشی از جغرافیای موضوعی و اقتصاد است و در این دوره بیشتر بر مدیریت کسب‌وکار تأکید می‌شود.

آموزش عملی اجباری: دانش‌آموزان باید در شرایط واقعی آموزش عملی مدیریت کسب‌وکار و مدیریت پروژه را ببینند و در مدارس متوسطه این امر اجرا می‌شود. یکی از ویژگی‌های قابل اعتماد این سیستم آموزشی، آموزش کارورزی است. در این سیستم آموزشی، کارآموزان با حضور اجباری در کسب‌وکار که به مدت سه سال به طول می‌انجامد، به‌طور کامل شرایط واقعی دنیای کسب‌وکار را می‌آموزند و برای حضور واقعی در مسیر کارآفرینی مهیا شده‌اند.

تربیت مربیان در جهت آموزش دانش‌آموزان کارآفرین: معلمان در تعطیلات تابستان موظف به شرکت در کلاس‌های آموزشی هستند تا قابلیت‌های آموزش کارآفرینی به دانش‌آموزان را پیدا کنند.

از دیگر اقدامات اتریش، ایجاد تعاونی‌های واسط بین مدارس و سازمان‌های کسب‌وکار است که بر ترویج آموزش کارآفرینی بر روی ابتکارات فردی استوار است.

بررسی برنامه‌های آموزش کارآفرینی در کشور استرالیا

شرکت‌های کوچک، در حال تبلور و به‌طور فزاینده‌ای در استرالیا در حال توسعه رشد هستند. این شرکت‌ها نقش بسیار مهمی در رفاه اقتصادی آینده استرالیا ایفا می‌کنند. در استرالیا آموزش و پرورش تلاش‌های گسترده‌ای برای کارآفرینی کرده‌است که

۱. Initiative for Teaching Entrepreneurship

به‌عنوان یک رشته تحصیلی به رسمیت شناخته شود؛ به این دلیل که در جامعه یک برداشت منفی نسبت به کارآفرینی وجود داشت و به‌خاطر شکست برخی از کمپانی‌های بزرگ مردم به شیوه مشکوکی به کارآفرینی نگاه می‌کردند.

انتخاب کشور استرالیا برای بررسی آموزش کارآفرینی در دبیرستان به این دلیل است که این کشور در برخی از ویژگی‌های محیطی کسب‌وکار و کارآفرینی شبیه به ایران است. در این کشور پایه اقتصاد کشاورزی است که در این موضوع نیز با ایران تشابهات فراوانی دارد؛ از سوی دیگر در این کشور اقتصاد بیشتر متکی بر کارگاه‌های کوچک با کمتر از ۲۰ نفر کارگر است که این موضوع نیز در ایران از اولویت‌های سیاست‌های کلان اقتصادی است. با تمام این مسائل استرالیا به‌لحاظ شاخص توسعه انسانی، وضعیت اقتصادی از شرایط مناسبی برخوردار است.

اقدامات کشور استرالیا در ابعاد فرهنگ‌سازی، زمینه‌سازی و آموزش در برنامه‌های آموزش کارآفرینی را می‌توان به شرح زیر

خلاصه کرد:

زمینه‌سازی

برنامه‌هایی که دولت برای حمایت از کارآفرینی انجام می‌دهد، عبارت است از: برنامه‌های توسعه کسب‌وکار، برنامه‌های خدمات مشاوره و تشویق سرمایه‌گذاری برای کارگاه‌های آموزشی. در استرالیا ورود به کسب‌وکار نیاز به هیچ مدرک تحصیلی رسمی یا آموزشی ندارد.

از دیگر فعالیت‌های دولت فدرال برای حمایت و تشویق کارآفرینی، حمایت از کسب‌وکارهای کوچک و ارائه خدمات مشاوره‌ای است. از سوی دیگر، حمایت مالی برای افرادی قائل می‌شود که در دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی شرکت کرده‌اند و خواهان استقرار کسب‌وکاری هستند.

فرهنگ‌سازی

یکی از برنامه‌های فرهنگی دولت فدرال، برگزاری کارگاه‌های آموزشی NSW^۱ است که شامل: برنامه کارآفرینی، برنامه رشد کسب‌وکار و مدیریت کسب‌وکار است. یکی از مشکلات اساسی استرالیا در حوزه فرهنگ‌سازی کارآفرینی، الگوی نقش نادرست از کارآفرینی است. بدین مفهوم که تصویری منفی از کارآفرینی در ذهن عموم مردم است و می‌پندارند که کارآفرینان بزرگ، آفات بیشتری برای جامعه دارند تا محاسن بزرگ.

آموزش

سابقه تاریخی در استرالیا نشان می‌دهد که بسیاری از کارآفرینان موفق تحت آموزش رسمی کارآفرینی نبوده‌اند؛ با این حال آموزش و پرورش تدریس سرفصل‌های مهارت‌های موردنیاز برای کسب‌وکار، نوآوری و توانایی ایجاد کسب‌وکار و همچنین توانایی تشخیص فرصت را بسیار سودمند می‌داند. در کنار این موارد تدریس روحیه کارآفرینی و آگاه‌سازی نسبت به کارآفرینی به‌عنوان یک گزینه شغلی، از اولویت‌های بعدی است. در استرالیا دریافته‌اند که علاوه بر آموزش کارآفرینی باید به معلمان نیز توجه داشت

۱. New South Wales

و معلمان علاوه بر نیاز داشتن به ویژگی‌های کارآفرینان و نوآوران، باید توانایی تدریس کارآفرینی نیز داشته باشند. این امر برای موفقیت کارآفرینی بسیار حیاتی است.

در دهه اخیر نیز یک حرکتی آغاز شده است که موضوعات درسی مطالعات کسب‌وکار و تجارت و اقتصاد از اهمیت بیشتری نسبت به ریاضیات پیدا کند. هدف این دوره‌ها توسعه ارتباط و تفاهم بیشتر بین صنعت و مدارس است.

بررسی برنامه‌های آموزش کارآفرینی در ایران

نظام آموزشی در ایران به دو دوره ابتدایی و متوسطه تقسیم‌بندی شد که هر یک از این دوره‌ها نیز در دو دوره سه‌ساله تعریف شد؛ به این معنا که سه‌ساله اول ابتدایی را دوره اول ابتدایی و سه‌ساله دوم را دوره دوم ابتدایی نام‌گذاری می‌کنند. مکان مدارس نیز در دوره ابتدایی به دبستان، در دوره متوسطه به دبیرستان و در دوره فنی و حرفه‌ای و کار و دانش به‌عنوان هنرستان است. اقدامات انجام‌شده در کشور ایران در راستای برنامه‌های آموزش کارآفرینی در سه بُعد فرهنگ‌سازی، زمینه‌سازی و آموزش به شرح زیر است:

زمینه‌سازی

در بُعد زمینه‌سازی در اسناد بالادستی وزارت و آموزش و پرورش توجه خاصی به موضوع کارآفرینی شده که در ادامه به مواردی که در این اسناد وجود دارد، اشاره شده است:

در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، یکی از اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی، اعتبار نقش یادگیرنده می‌باشد و بیان شده است: برنامه‌های درسی و تربیتی باید به نقش فعال، داوطلبانه و آگاهانه دانش‌آموز در فرایند یاددهی یادگیری و تربیت‌پذیری توجه کند و زمینه تقویت و توسعه روحیه پرسشگری، پژوهشگری، خلاقیت و کارآفرینی را در وی فراهم سازد. همچنین در بخش شایستگی‌های پایه این برنامه، از جمله فعالیت‌ها و اعمالی که برای دانش‌آموزان تعریف شده است، بهره‌گیری از مهارت‌های پایه برای شکل‌دهی هویت حرفه‌ای آینده خود به‌صورت مولد و کارآفرین است.

ماده بیستم برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران هزینه‌کردن درجهت تربیت نیروی انسانی متخصص و متعدد، دانش‌مدار، خلاق و کارآفرین، منطبق با نیازهای نهضت نرم‌افزاری، با هدف توسعه کمی و کیفی دولت را مجاز دانسته است.

همچنین در این برنامه از وظایف و اختیارات شورای عالی اجرا سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی، تمهیدات لازم برای تشویق عموم به سرمایه‌گذاری، کارآفرینی و بهبود فضای کسب‌وکار دیده شده است.

برنامه سوم توسعه بر جذب دانش‌آموزان در رشته‌های فنی و حرفه‌ای و کار و دانش تا رسیدن به ۴۶ درصد تأکید دارد.

در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در بخش هدف‌های عملیاتی و راهکارها، دو راهکار زیر دیده شده است.

– تنظیم و اجرای برنامه جامع کارآفرینی و مهارت‌آموزی برای تمام دوره‌های تحصیلی به‌ویژه دانش‌آموزان دوره متوسطه تا

پایان برنامه پنجم توسعه در برنامه درسی و آموزشی.

– ایجاد شبکه‌ای از محیط‌های یادگیری مانند پژوهش‌سراها، اردوگاه‌ها، خانه‌های فرهنگ، کتابخانه‌های عمومی، نمایشگاه‌ها و موزه‌های تخصصی علوم و فناوری، مراکز کارآفرینی، ورزشگاه‌ها و سایر مراکز مشابه و برقراری تعامل اثربخش مدارس با این محیط‌ها، با رعایت اصل غنی‌سازی محیط مدرسه با همکاری سایر دستگاه‌ها.

همچنین در این سند در قسمت تغییر و نوآوری در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی با رویکرد تعالی‌بخش، پویا و بالنده از جمله راهکارهایی که اشاره شده به شرح زیر است:

– استقرار نظام خلاقیت و نوآوری در آموزش و پرورش در راستای تربیت جامع و بالندگی معنوی و اخلاقی و حمایت مادی و معنوی از مدیران، مربیان و دانش‌آموزان خلاق و نوآور و کارآفرین.

در نقشه جامع علمی کشور قسمت راهبردهای کلان توسعه علم و فناوری در کشور، راهبرد هشتم تربیت و توانمندسازی سرمایه انسانی با تأکید بر پرورش انسان‌های متقی، کارآفرین، خودباور، خلاق و توانا در تولید علم و فناوری و نوآوری متناسب با ارزش‌های اسلامی و نیازهای جامعه است.

فرهنگ‌سازی

تعدادی از برنامه‌های آموزش کارآفرینی در ایران را که از انسجام بیشتری برخوردار است، می‌توان در هزینه سرانه خدمات زیر خلاصه کرد:

جشنواره جوان خوارزمی (بخش دانش‌آموزی): به‌منظور ایجاد، پرورش، رشد و شکوفایی استعدادها و خلاقیت‌های نوجوانان و توسعه و تعمیق روحیه پژوهش، انجام کارهای علمی، فنی و پژوهشی به شیوه گروهی با حفظ رقابت سالم و سازنده، نوآوری و حمایت و هدایت علمی و مادی از دانش‌آموزان پژوهشگر و نوآور، بخش دانش‌آموزی جشنواره جوان خوارزمی برگزار می‌شود.

برپایی بازارچه خلاقیت و کارآفرینی دانش‌آموزان در برخی مدارس: هدف از برپایی این بازارچه، تقویت روحیه خودباوری و ضرورت آشنایی دانش‌آموزان دختر با مهارت‌های حرفه‌ای و صنایع‌دستی برای کمک به اقتصاد خانواده و کشور است. در این بازارچه دانش‌آموزان با مفاهیمی چون کارآفرینی، مشاغل خانگی، بازاریابی، خوداشتغالی آشنا می‌شوند و به مدت دو روز مدیریت فروش، مدیریت بازاریابی را تمرین می‌کنند.

آموزش

آموزش کتاب کار و فناوری در دوره متوسطه اول: از سال تحصیلی ۱۳۹۲-۱۳۹۳، درس کار و فناوری به دروس تحصیلی مقطع متوسطه اول اضافه شد. هدف آن تکمیل آموزش عمومی و راهنمایی و هدایت دانش‌آموزان برای انتخاب رشته و براساس نیاز کشور و علایق و توانمندی‌های دانش‌آموزان است. درس کار و فناوری نقش مهمی در آموزش مهارت‌های زندگی و هدایت تحصیلی – حرفه‌ای دانش‌آموزان دارد. متأسفانه به‌نظر می‌رسد این درس بازخورد مناسبی ندارد و دانش‌آموزان و معلمان به‌عنوان یک درس جدی به آن نگاه نمی‌کنند.

آموزش کتاب کارگاه نوآوری و کارآفرینی در پایه یازدهم دبیرستان و هنرستان: علاوه بر درس کارگاه نوآوری و کارآفرینی، درس کارگاه کارآفرینی و تولید نیز در هنرستان تدریس می‌شود. هدف کلی این دروس، کسب شایستگی کلی نوآوری و کارآفرینی در جهت ایجاد، بهبود و توسعه کسب‌وکار برای کسب درآمد و افزایش اشتغال از طریق مشارکت در بخش‌های تعاونی و خصوصی اقتصاد براساس سیاست‌های کلی کشور است. این کتاب شامل پنج پودمان است: حل خلاقانه مسائل، نوآوری و تجاری‌سازی محصول، طراحی کسب‌وکار، بازاریابی و فروش و ایجاد کسب‌وکار نوآورانه. هنوز ارزیابی کاملی از این خروجی تدریس این کتاب به دست نیامده است؛ ولی مباحث آموزش داده شده در این برنامه درسی در جهت آموزش مهارت‌های دانش‌آموزان در راستای راه‌اندازی یک کسب‌وکار مفید است.

جمع‌بندی و پیشنهادها

این تحقیق با هدف بررسی برنامه‌های آموزش کارآفرینی دوره متوسطه در کشورهای کانادا، آمریکا، آلمان، اتریش و استرالیا در سه بُعد فرهنگ‌سازی، زمینه‌سازی و آموزش انجام شد. این کشورها عمدتاً شرایط اقتصادی مناسبی داشتند و نیز امکان دسترسی به گزارش‌های آموزش‌های کارآفرینی به منظور الگوبرداری از آن‌ها در راستای تدوین برنامه‌های آموزشی کارآفرینی مناسب برای دوره متوسطه ایران فراهم بود. برنامه‌های آموزش کارآفرینی در کشورهای منتخب با هدف تقویت دانش، مهارت و نگرش کارآفرینی انجام شده است؛ به طوری که با افزایش آگاهی نسبت به کارآفرینی فهم و دانش در زمینه کسب‌وکار افزایش یافته است و امکان انتخاب کارآفرینی به عنوان گزینه شغلی میسر می‌شود. این برنامه‌های نشان می‌دهد که عمده تمرکز بر آشنا کردن دانش‌آموزان با مباحث مالی و اقتصادی، چگونگی راه‌اندازی کسب‌وکار ویژگی‌های شخصیتی مثل خلاقیت و نوآوری، ریسک‌پذیری، حل مسئله و... است.

به طور کلی در بُعد زمینه‌سازی در اسناد بالادستی ایران، موضوع کارآفرینی به طور عام و آموزش‌های مهارتی و فنی و حرفه‌ای به طور خاص در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مورد توجه قرار گرفته است؛ ولی از آنجاکه معمولاً در قانون برنامه، موضوعات به صورت کلی بیان می‌شود و به جزئیات امر در آیین‌نامه‌های دولتی پرداخته می‌شود، بایستی برای اجرای مواد برنامه‌ها در زمینه کارآفرینی و آموزش‌های کارآفرینی، کارآفرینان واقعی (بالتوجه و بالفعل) مورد شناسایی قرار گیرند و تسهیلات لازم متناسب با سطح کارآفرینی و زمینه فعالیت در اختیار آنان قرار گیرد تا با بهبود مهارت‌های کارآفرینانه، زمینه رشد و توسعه در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی جامعه فراهم شود. یکی از چالش‌های فراروی نظام آموزش و پرورش ایران، نیاز به حمایت معنوی و مادی دانش‌آموزان کارآفرین است که باید از دانش‌آموزانی با روحیه کارآفرینی، حمایت‌های مادی و معنوی انجام شود تا پس از فارغ‌التحصیلی خودشان بتوانند کسب‌وکار جدیدی ایجاد کنند. از دیگر چالش‌های موجود در این بُعد می‌توان چالش در ابزارهای آموزشی مرتبط با کارآفرینی اشاره کرد. امروزه برای آموزش کارآفرینی علاوه بر روش‌های آموزشی متنوع، از ابزارهای آموزشی مختلفی نیز استفاده می‌شود. در واقع از تمام پیشرفت‌های فناوری، مواد و ابزارهای آموزشی استفاده می‌شود.

در بُعد فرهنگ‌سازی نیز چالش‌هایی فراروی نظام آموزشی کشور وجود دارد. امروزه برای تعیین اثربخشی روش‌های آموزش کارآفرینی از معیارها و شاخص‌های مختلفی نظیر اهداف، محتوا، ساختار و علم و هنر معلمی استفاده می‌شود. علی‌رغم

وجود چنین معیارهایی درجهت سنجش اثربخشی روش‌های آموزش کارآفرینی، در نظام آموزش و پرورش چندان که می‌بایست، به این موضوع توجه نمی‌شود و همچنین چالش در نیازهای یادگیری دانش‌آموزان در بررسی‌های کارآفرینی، عواملی یافت می‌شود که در رفتار کارآفرینانه تأثیر دارد و شامل عوامل فردی، اجتماعی و محیطی اجتماعی است که به بررسی پیشینه و سوابق فردی، خانواده، سطح شغلی، تجارب اولیه زندگی و محیط رشد و پرورش می‌پردازد (کرنائیک و زالی، ۱۳۸۶). با توجه به اقدامات انجام‌شده در کشورهای مورد بررسی در این تحقیق، برنامه‌های آموزشی زیر در بُعد فرهنگ‌سازی برای دوره متوسطه پیشنهاد می‌شود: تعامل مؤثر با کارآفرینان، بازدید از کسب‌وکار کارآفرینان، اجرای مسابقه درجهت ایجاد یک کسب‌وکار، برگزاری نمایش‌های کارآفرینی و نام‌گذاری روزی به‌عنوان روز کارآفرینی.

در بُعد آموزش اقداماتی مانند تدریس دروس مرتبط با کارآفرینی در دوره متوسطه انجام می‌گیرد که به‌صورت نظری و بر مبنای روش سخنرانی است. در این بُعد چالش‌های فراروی نظام آموزشی کشور را می‌توان چالش در کیفیت مدرسان کارآفرینی و چالش در محتوا و شیوه‌های آموزش کارآفرینی نام برد. با توجه به اینکه موضوع کارآفرینی یک بحث بسیار تخصصی و میان‌رشته‌ای است، طبیعتاً باید مدرسانی به آموزش این درس بپردازند که هم دارای دانش نظری کارآفرینی باشند و هم با جنبه‌های عملی آن در شرکت‌ها و سازمان‌ها آشنا باشند. هم‌اکنون یکی از چالش‌های بسیار اساسی در نظام آموزش و پرورش، در اختیار نداشتن مدرسان خبره و رزیده کارآفرینی است. همچنین کارآفرینی موضوعی نیست که در قالب یک کتاب بتوان به تمام جنبه‌های آن پرداخت. موضوع کارآفرینی دارای جنبه‌های مختلف است و اگر قرار است در نظام آموزش و پرورش به موضوع کارآفرینی پرداخته شود، باید بحث کارآفرینی به‌طور تدریجی و در قالب چند کتاب و در طی چند سال آموزش داده‌شود تا بتوان اطمینان حاصل کرد که آموزش‌های داده‌شده به افزایش دانش و نگرش دانش‌آموزان کمک کرده‌است و جنبه‌های نظری و عملی در نظر گرفته‌شود و در قالب‌های جداگانه و گاه به‌صورت ترکیبی و هم‌زمان و به روش‌های مختلف آموزشی به اجرا درآید (کرنائیک و زالی، ۱۳۸۶). با توجه به برنامه‌های آموزشی در کشورهای منتخب در این تحقیق، برنامه‌های آموزشی زیر در بُعد آموزش برای دوره متوسطه پیشنهاد می‌شود: انجام پروژه‌های کارآفرینی همراه با حمایت مالی، قراردادن دروس مرتبط با کارآفرینی در واحدهای درسی با سرفصل‌های مناسب و همراه با فعالیت‌های عملی و اهمیت‌دادن به آن به‌طور جدی، تربیت مربیان درجهت آموزش دانش‌آموزان کارآفرین، آموزش نحوه راه‌اندازی یک کسب‌وکار به‌صورت عملی.

منابع

- احمد پورداریانی، محمود؛ مقیمی، سیدمحمد. (۱۳۸۰). نقش دولت در توسعه آموزش کارآفرینی، مجله تدبیر، ۱۲(۱۱۶).
- بهمنی، ندا؛ آراستی، زهرا؛ حسینی، سید رسول. (۱۳۹۸). مطالعه تطبیقی آموزش کارآفرینی مقطع ابتدایی در کشورهای منتخب و ارائه الگو برای ایران، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، ۷(۲۸)، ۱۰۱-۱۲۰.
- رازبان، رفیعه. (۱۳۸۹). آموزش کارآفرینانه در مقطع متوسطه؛ پیش شرط توسعه کارآفرینی، اولین اجلاس سالانه مدیریت، نوآوری و کارآفرینی.
- سبزه، بتول. (۱۳۹۴). طراحی الگوی برنامه درسی کارآفرینی برای کودکان پیش از دبستان و ارزشیابی آن از دیدگاه متخصصان برنامه درسی، کارآفرینی و مریبان، فصلنامه مطالعات پیش‌دبستان و دبستان، ۱(۱)، ۱۱۳-۱۴۰.
- صالحی، سعید؛ صالحی، حمید؛ برادران، مسعود. (۱۳۸۶). مروری بر نظام آموزش کارآفرینی ایران و آمریکا، کار و جامعه، ۸۵ و ۸۶، ۹-۱۸.
- کرناتیچ، اسداله؛ زالی، محمدرضا. (۱۳۸۶). آموزش کارآفرینی در نظام تعلیم و تربیت کشور، همایش ملی آموزش عالی و کارآفرینی گذشته، حال و آینده.

References

- Bradshaw, Richard A (2010). Delivery of Career Counseling Services Videod & Multimedia Career Interventiens: ERIC Digest
- Coutls, Herbert T (2008). Library Guides – Vocational Guidance/ job search.
- Darou, wes G. (2010). Vocational Counseling andfirst Nations. Canadian International Development Agency, Hull, Quebec.
- Entrepreneurship Education at School in Europe (National Strategies, Curricula and Learning Outcomes), March 2012. <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice>.
- GLOBAL ENTREPRENEURSHIP MONITOR 2018.
- Global Entrepreneurship Monitor 2019/2020 Global Report T.
- Schober, k., toth, b., woll, c & hippach-schneide, u. (2009). The German vocational education and tratning. Bonn: bibb.
- Woll, chanf, g & hippach-schneide, u. (2008). deuthland policy report. Bonn: bibb.